

Jan Pieter van der Sterre

Knarsen slanke panden van angst?

Jan Pieter van der Sterre (1951) vertaalt sinds 1990 uit het Engels en het Frans. Sinds ca. 2010 werkt hij meestal samen met Reintje Ghoos. Deze week verscheen het fraaiste boek in het rijtje vertalingen die Jan Pieter van der Sterre samen met Reintje Ghoos maakte. (Hulde aan uitgeverij Boom!) De Franse versie van De avonturen van Telemachus was na 1699 eeuwenlang dé seller van de westerse literatuur. Schrijver Fénelon las met deze tekst de Zonnekoning grondig de les. Je zou wensen dat de ingebeelde zonnekoning van onze tijd het geduld had om zich in deze tekst te verdiepen. ‘Knarsen slanke panden van angst?’ maakte deel uit van een reeks verhalen die in 2000 en 2001 verschenen in de Nieuwsbrief van de Werkgroep Vertalers van de VvL (nu: Auteursbond). Ook publiceert VertaalVerhaal hier de tekst waarmee de reeks werd ingeleid.

Voordat de prettig leesbare vertaling waarvoor wij weleens geprezen worden tot stand komt, stroomt er heel wat water onder de brug, vertalerstranen geheten. Soms zijn dit tranen van vreugde, soms van frustratie en soms van pure ellende. In het ideale geval kun je aan een vertaling niet aflezen hoeveel tijd en moeite het werk heeft gekost; dat is trouwens ook de bedoeling. De redactie van de Nieuwsbrief heeft een aantal vertalers gevraagd deze moeite zichtbaar te maken. In komende afleveringen van de Nieuwsbrief zal telkens een van hen een alinea of een paar dichtregels uit eigen vertaald werk presenteren en van commentaar voorzien.

Iedereen heeft een eigen aanpak en vertaalopvatting, en het spijtige is dat we zo zelden inhoudelijk met elkaar over ons werk praten. Wie uit het Engels vertaalt, zal bijvoorbeeld merken dat, in vergelijking met het Nederlands, het Engels minder doet met de lijdende vorm en dat onstoffelijke begrippen in het Engels eerder actief kunnen handelen. (Flattery gets you nowhere / Met strooplikken schiet je niks op, Curiosity killed the killer / zijn nieuwsgierigheid kostte de moordenaar het leven.) In het Frans bestaan constructies die door de ene vertaler wel en door de andere niet in het Nederlands worden overgenomen, waarom is dat zo? De redactie van de Nieuwsbrief hoopt dat er de komende tijd flink wat stokpaardjes bereden en tirades afgestoken zullen worden: 'Die jongelui doen maar! Weten ze dan niets van het demonstratieve lidwoord in het Engelsch!' Misschien dat deze nieuwe serie de aanzet vormt tot een doorlopend vertaaldebat.

Knarsen slanke panden van angst?

Bij de voorbereiding van een van de werkgroepen Frans tijdens de vertaaldagen in Nijmegen stond ik voor de keuze of ik een tekst van een mij bekende schrijver zou voorleggen of van een onbekende; iemand over wie ik het een en ander kon vertellen of iemand over wie ik iets kon leren. Ik koos voor het avontuur en heb daar geen spijt van gekregen.

Al enige tijd ploeterde ik op een kort verhaal van Jean Echenoz, *L'Occupation des Sols*, dat ik geacht werd en word op termijn met een collega voor een tijdschrift te vertalen. Weinig woorden, maar ze bezorgden me stevast hoofdpijn en ik kon er nooit meer dan een halfuur aan werken. In dat halfuur kwam ik wel vooruit maar zonder op te schieten. Waarom was die tekst zo weerbarstig?

Echenoz beschrijft in zijn zeer korte novelle de langzame verdwijning van een reusachtige reclameschildering op de zijkant van een hoog pand in Parijs. Het is een portret van een jonge vrouw, die het langslopende publiek een flesje parfum aanreikt. Op een kwade dag arriveren er bouwvakkers, die tegen de beschilderde wand een nieuw pand gaan neerzetten, tot grote spijt van de weduwenaar en de zoon van de vrouw. Zelf leeft ze niet meer, want ze is bij een brand om het leven gekomen, tegelijk met haar foto's, zoals de eerste regel van de novelle bondig meldt.

Bondigheid, zo bleek alras in de werkgroep, is een van de stijlkenmerken van de novelle. Er lijkt veel te zijn weggestreept, en wat overblijft is zeer direct maar maakt niettemin een wonderlijk achteloze indruk. Naast een subtiel omgaan met

woordbetekenissen is er spel met klank. Tezamen zorgen die aspecten voor Echenoz' weerbarstigheid. Onvertaalbaar? Naar mijn idee is vertalen altijd mogelijk en onmogelijk. Het kan, maar het kan altijd beter.

Hier een alinea uit het gekozen fragment:

L'artiste Flers l'avait représentée sur le flanc d'un immeuble, juste avant le coin de la rue. L'immeuble était plus maigre et plus solide, mieux tenu que les vieilles constructions qui se collaient en grinçant contre lui, terrifiées par le plan d'occupation des sols. En manque de marquise, son porche saturé de moulures portait le nom (Wagner) de l'architecte-sculpteur gravé dans un cartouche en haut à droite. Et le mur sur lequel, avec toute son équipe, l'artiste Flers avait peiné pour figurer Sylvie Fabre en pied, surplombait un petit espace vert rudimentaire, sorte de square sans accessoires qui ne consistait qu'à former le coin de la rue.

En hier het Nederlands, in zinnen van verschillende deelnemers, gevolgd door de aanduiding van enkele detailproblemen.

De kunstenaar Flers had haar afgebeeld op de zijgevel van een gebouw, net voor de hoek van de straat. De aanwezige moedertaalspreker maakte duidelijk dat in deze zin, zoals in de hele alinea, gebouwen worden gepersonifieerd. Een *flanc* voor een pand is ongewoon; maar kun je in het Nederlands spreken van de flank van een gebouw?

Het gebouw was smaller en steviger, beter onderhouden dan de oude bouwsels die er zich krakend tegen aan drukten, doodsbang voor het stadsbouwplan. Stadsbouwplan? Het Frans heeft : '*plan de l'occupation des sols*', de juiste vertaling daarvan is: *bestemmingsplan*. Maar de novelle als geheel draagt de titel: *L'Occupation des Sols*, dus zonder plan. Hoe moet de titel dan luiden? Bestemmings-??? Stemningsplan? Wat moeten we daarmee? Een van de deelnemers had ergens het woord *bodembestemmingsplan* gevonden. De titel kan dan luiden: *Bodembestemming*. Prachtige oplossing.

De opsomming in het begin van dezelfde zin is opvallend: *...smaller en steviger, beter onderhouden*. Een opsomming in de vorm a en b, c. Dat lijkt ongewoon. Maar c blijkt een explicatie van b: *steviger*, d.w.z. *beter onderhouden*.

Maar is dat *beter onderhouden* een goede weergave van het Frans? Dat heeft *mieux tenu*, wat meer de kant uit gaat van *beter rechtop, in stand gehouden*.

Met het *plus maigre* krijgt het gebouw weer menselijke trekken. Kan een gebouw in het Nederlands mager zijn? Slank? Dun? En welk geluid maken naast elkaar staande bange gebouwen? Gekraak? Geknars? Gekners? Geknerp?

In een ornament rechtsboven in het portiek, dat geen luifel had maar wel allerlei sierrandjes, was de naam (Wagner) van de beeldhouwer-architect gegraveerd. Ornament? Het Frans heeft *cartouche*. Dat kan het best *cartouche* blijven, volgens geraadpleegde deskundigen. En portiek? Of portaal? Deurnis? Wat is het verschil? Het Frans heeft *porche*. En dekken de termen *luifel* en *marquise* elkaar?

Waarschijnlijk gaat het hier om een glazen afdak. Kan dat, bij een huis uit die tijd? Uit welke tijd? Wie was Wagner? Elke vraag brengt andere mee.

*De muur vervolgens, waarop de kunstenaar Flers met zijn hele equipe gezwraagd had om Sylvie Fabre ten voeten uit af te beelden, keek uit over een kleine rudimentaire groenvoorziening, een soort van pleintje zonder straatmeubilair, dat slechts bedoeld was om de hoek van de straat te vullen. Rudimentaire groenvoorziening? Taal uit de gemeentepolitiek. Het Frans heeft: *un petit espace vert rudimentaire*, hoe noemen wij dat? Een vaag landje? Een groenstrookje? Een onduidelijk grasveldje? Je ziet het voor je maar hoe heet zoiets? En zonder meubilair? Oningericht?*

En hoe voorkom je het archaïsche *slechts*? Daar bleek het vaak onnozele stopwoordje *eigenlijk* bij sommigen goede diensten te bewijzen.

Maar met de vaststelling van de problemen omtrent de betekenissen waren we er nog niet. Nadere studie van het klankspel in de Franse tekst leverde bijvoorbeeld in de hiernavolgende zin naast rijm een serie p's, k's, en s'en op: *Et le mur sur lequel, avec toute son équipe, l'artiste Flers avait peiné pour figurer Sylvie Fabre en pied, surplombait un petit espace vert rudimentaire, sorte de square sans accessoires qui ne consistait qu'à former le coin de la rue.*

Onmogelijk weer te geven? Jazeker.

Mijn eigen versie zag er na de Nijmeegse dagen zo uit:

Op de flank van een pand, vlak voor de straathoek, had de kunstenaar Flers haar afgebeeld. Het pand was dunner en solider, beter bewaard dan de oude bouwwerken die zich er knarsend tegenaan drukten, uit doodsangst voor het bodembestemmingsplan. Bij gebrek aan een luifel was de naam van de architect-beeldhouwer (Wagner) in een cartouche in de rechterbovenhoek van het overdadig geornamenteerde portaal gegraveerd. En de wand waarop de kunstenaar Flers met zijn hele ploeg zo noest had gezwraagd om Sylvie Fabre ten voeten uit weer te geven, verrees hoog boven een klein, rudimentair stukje stadsgroen, een soort plantsoentje zonder voorzieningen, dat eigenlijk alleen de straathoek vormde.

Een begin. Het kan. Jazeker.